

Ett ekonomiskt laboratorium

av

Richard Johnsson¹

I det som följer beskriver jag begreppet "invariabla pengar", ett begrepp som ekonomer i alla tider sökt efter för att därmed kunna särskilja effekter som härstammar från den monetära sidan från effekter som härstammar från den reala. Begreppet möjliggör studier av ekonomin liknande det sätt på vilket en fysiker studerar mekaniken i sitt laboratorium.

Prisförändringar kan reflektera förändringar både från varusidan (den "reala" sidan) som från den monetära sidan. I vardagen tar dock de flesta för givet att prisförändringar alltid kommer från varusidan. Om priset på mjölk går upp så förklaras det med att mjölk blivit dyrare, och om priset på mjölk går ned så sägs det att mjölken blivit billigare. Det är alltså alltid själva varan som sägs bestämma prisförändringen. Men om man funderar på det så inser man att prisförändringen kan bero även på förändringar från den monetära sidan. Om exempelvis mängden pengar ökar, så kommer pengar, på samma sätt som alla allt annat, att bli billigare. En inflaterad penningmängd innebär alltså ett försämrat penningvärde. Och eftersom priset på en vara bestäms bl a av relationen mellan varan och pengarna, så kommer det leda till att priset på varan stiger. Utifrån detta kan vi konstatera att om priset på mjölk gått upp så kan det bero på att varan blivit dyrare eller på att pengar blivit billigare.

Detta konstaterande kan hjälpa till att förklara en hel del av vad som händer med priser i ekonomin. Vem som helst kan se att priserna i allmänhet stiger. Men trots det så är det ett faktum att vinstmotivet och konkurrensen mellan företagare tenderar att sänka priserna, allt eftersom de försöker komma på nya sätt att erbjuda lägre priser än konkurrenterna (eller att erbjuda mer för samma pris). Dessa två fakta är fullt förenliga, vilket blir klart om man tar hänsyn till att vi uttrycker priserna i kronor och att kronan i sig är något vars värde hela tiden i sig faller. Fallet i kronans värde är allt som oftast snabbare än den motverkande effekten av företagarnas agerande. Således ökar priserna trots företagarnas arbete för att sänka dem. Uttryckt i en monetär enhet som inte faller i värde skulle priserna på varor i allmänhet att sjunka.

Men de sjunkande priserna innebär emellertid inte på något sätt något problem, utan är i själva verket det som gör att vi har råd med mer varor. Det är viktigt att inse att fallande priser pga ökad produktion och utbud inte innebär deflation. Deflation innebär fallande priser, minskad utgiftsnivå, snabbt fallande vinster och problem att återbetala skulder. En ökad produktion medför endast lägre priser, inte de senare symptomen. Det beror på att företagens ökade utbud till lägre priser totalt sett inte minskar de totala försäljningsintäkterna. Därmed minskar inte heller utgifterna och det är inga problem att betala skulderna. Man får helt enkelt bara mer för pengarna och varor blir billigare. Detta har även kallats real deflation. Vid en

---

¹Doktorand i nationalekonomi, Uppsala Universitet. Copyright © 2002 Richard Johnsson. All rights reserved. Författaren nås via richardcbjohnsson@tiscali.se. Detta är version 2 av uppsatsen. Ändringarna är obetydliga för innehållet.

monetär deflation, dvs då alla symptomen ovan inträffar, är det egentligen inte varorna som blir billigare utan pengar som blir dyrare!²

Efter denna korta utläggning tror jag att läsaren inser hur bra det skulle vara om det fanns ett verktyg som kunde användas för att separera förändringar från varusidan från förändringar från den monetära sidan. Fördelen med ett mått på värde som inte varierar är alltså att det går att utföra analyser och tala om förändringar som enbart härrör från varusidan och inte från förändringar i måttstocken i sig. Detta verktyg försökte redan David Ricardo skapa i form av pengar med ett invariabelt värde. Ricardo trodde att det som krävdes för att guld skulle vara ett invariabelt mått på värde var att samma mängd arbete alltid skulle gå åt i produktionen av gullet. Den amerikanske ekonomen George Reisman hävdar däremot i sin bok *Capitalism* från 1996 att vad som krävs är en fast, konstant total nivå på utgifter av guld för produkter, dvs en fast total nivå på utgifterna för produkter motsvarande exempelvis en miljon gram guld per år. Med ett sådant invariabelt värdemått skulle alla förändringar i den allmänna prisnivån härröra uteslutande från förändringar i produktion och utbud av varor. Hans kallar begreppet ”invariable money”, lite otympligt översatt till invariabla pengar och han definierar alltså det som en fast, konstant total nivå på utgifter [av guld] för produkter. Då numera i sig värdelöst papper representerar pengar, och inte något så värdefullt som guld³, kan vi *definiera invariabla pengar som en konstant total utgiftsnivå för produkter och tjänster*. Ett invariabelt värdemått skulle medföra att förändringar i det totala utbudet skulle vara omvänt proportionerligt mot den allmänna prisnivån. Om förändringar i det totala utbudet är omvänt proportionerligt mot den allmänna prisnivån, så innebär det att den aggregerade, dvs totala, efterfrågekurvan är enhetselastisk.

Observera att det är den allmänna prisnivån som avses, och inte priser på enskilda varor. Priser på enskilda varor kan mycket väl stiga, men då måste priset på någon annan vara falla, givet att det totala utbudet och den totala utgiftsnivån är konstant. Således skulle förändringar i efterfrågan på olika varor endast påverka relativpriserna och inte den allmänna prisnivån. Och eventuella prisförändringar på individuella varor skulle vara begränsade till sådana som härrör från varusidan.

Begreppet invariabla pengar betyder inte att varje tänkbart mått på omsättningshastighet måste vara konstant. Det är endast omsättningshastigheten på de pengar som används för utgifterna på produkter och tjänster som måste antas vara konstant. Begreppet är helt konsistent med förändringar i den totala utgiftsnivån relativt en viss penningmängd. Exempelvis kan förändringar förekomma i de sammantagna totala utgifterna för både produkter och arbete. Utgifterna för arbete kan öka även om utgifterna för produkter inte gör det om t ex förändringen beror på att företagaren drar ner sin personliga konsumtion och anställer mer folk som i sin tur utifrån lönen spenderar motsvarande summa pengar på produkter som företagaren inte längre efterfrågar. Förändringar i exempelvis ut- och inlåning behöver inte heller nödvändigtvis leda till förändringar i den totala utgiftsnivån för produkter, såtillvida att pengarna bara byter händer. Vi ser alltså att de totala utgifterna för produkter kan vara oförändrad även om utgifterna för andra utgiftsslag förändras.

---

² För mer om varför fallande priser som en följd av ökad produktion inte utgör deflation, se min kommande skrift *Produktion skapar efterfrågan, inte vice versa - Says lag*, Amagi småskriftserie 2002:13, eller se exempelvis George Reismans *Capitalism*, kapitel 13.

³ Det är viktigt att inse att penningvärdet kommer att variera även under en guld- eller silvermyntfot med hundra procentiga reserver. Allteftersom mer av metallen i fråga grävs fram kommer värdet av den att minska och därmed kommer priserna på alla andra varor att stiga. Men förmågan att gräva fram ytterligare av dessa båda metaller tenderar att följa den allmänna produktionsutvecklingen, så att i praktiken inga prisökningar sker. Även om priserna skulle stiga på grund av att mer monetär metall grävs fram så skulle prisökningen med största säkerhet vara mindre än vid en ren pappersvaluta.

Inom mekaniken tar man som utgångspunkt existensen av vakuum och utvecklar utifrån det vissa grundläggande lagar. Därigenom kan man bortse från komplikationer såsom friktion och kan därmed isolera effekterna av de krafter som påverkar objektet. På liknande sätt fungerar begreppet invariabla pengar. Det är helt enkelt ekonomens motsvarighet till vakuum. Och som inom mekaniken, kan man sedan lägga till olika vektorer och studera hur detta påverkar situationen. I själva verket måste antagandet om invariabla pengar åtminstone implicit göras av varje person som försöker analysera ekonomiska företeelser och som använder sig av antagandet om *ceteris paribus* (allt annat lika). Det senare är dessutom något som är utgångspunkten för all ekonomisk analys.

Med hjälp av begreppet invariabla pengar, dvs en konstant utgiftsnivån för produkter, ger George Reisman förklaringar till en häpnadsväckande mängd komplicerade samband. Exempel på det är

- att den totala reala efterfrågan (vad man egentligen får för den totala nominella summan pengar) bestäms av det totala utbudet (dvs Says lag)
- att generell eller absolut överproduktion är omöjlig
- att fallande priser orsakade av ökad produktion inte utgör deflation i den allmänna meningen
- att deflation i den allmänna meningen i själva verket alltid är en företeelse som kommer från den monetära sidan
- att ett fall i nominella löner och priser inte bara leder till att arbetslöshet försvinner utan att även en ökning i de reala lönerna för genomsnittsarbetaren tenderar att bli en följd
- att de reala lönerna i första hand och till större delen bestäms av arbetsproduktiviteten
- att de nominella lönerna i första hand bestäms av penningmängden
- att ökningstakten i penningmängden ger en ungefärligen motsvarande ökning i den genomsnittliga nominella vinsten och den genomsnittliga nominella räntan
- att ökningstakten i produktionen och utbudet av varor ger en ungefärligen motsvarande ökning i den genomsnittliga real vinsten
- att begreppet gör det möjligt att förstå andra bestämningsfaktorer för den nominella vinsten än ökningstakten i penningmängden
- att för första gången förstå den verkliga kopplingen mellan å ena sidan sparande och å andra sidan kapitalbildning, reallöner och avkastningsgraden, men att samtidigt granska orsakerna till kapitalbildning som annars är döljs, nämligen teknisk utveckling eller vad som helst som ökar produktionen
- att värdet av teknisk utveckling för kapitalbildningen är just att den är en källa till kapitalbildning och inte som det omvända, dvs att sparande och mer kapitalvaror ger upphov till teknisk utveckling.
- att nominellt nettosparande endast är möjligt om penningmängden ökar och att det skulle försvinna om penningmängdsökningen försvann
- att sparande istället uppstår oberoende av nominell inkomst som den del av bruttointäkterna som sparas eller går till nya produktiva utgifter kontra den del som konsumeras och i kvoten mellan ackumulerat nominellt kapital och konsumtionen
- kapitalbildning inte på något sätt implicerar en fallande avkastningsgrad

Med hjälp av begreppet invariabla pengar kommer det att framstå som klart att förmögenhet och rikedom inte alls behöver röra sig i samma riktning som det monetära värdet av dessa. Det är fullt möjligt att produktionen och rikedomen ökar samtidigt exempelvis ett monetärt

mått som BNP minskar eller att BNP ökar medan vi blir fattigare. Av det följer att hela värdet av tillväxt i BNP med rätta kan ifrågasättas.

Beväpnade med begreppet invariabla pengar kommer vi framöver i denna skriftserie att på ett relativt enkelt sätt kunna härleda en mängd intressanta resultat och samband. Men för den som verkligen vill förstå hur saker och ting hänger ihop, finns det givetvis inget bättre än att studera källan till detta begrepp, George Reisman bok *Capitalism*.